

**BỘ GIÁO DỤC VÀ ĐÀO TẠO
TRƯỜNG ĐẠI HỌC HÙNG VƯƠNG
KHÓA DU LỊCH**

KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP

**CA TRÙ XƯA VÀ NAY TẠI SÀI GÒN
TRIỂN VỌNG PHÁT TRIỂN CA TRÙ
ĐỐI VỚI NGÀNH DU LỊCH THÀNH PHỐ
HỒ CHÍ MINH**

**GVHD: TS. NGUYỄN NHÃ
SVTH: PHẠM THỊ HIỀN
MSSV: 100400228
LỚP: 04DLQT**

**TP.HỒ CHÍ MINH
THÁNG 09 NĂM 2008**

LỜI MỞ ĐẦU

Đất nước Việt Nam với 54 dân tộc anh em cùng bề dày lịch sử gần 4000 năm, người Việt Nam luôn tự hào về nền văn hóa dân tộc phát triển rực rỡ giao lưu với nhiều nền văn hóa khác nhau trên thế giới trên nền tảng bản sắc văn hóa Việt Nam. Ngoài các di sản văn hóa vật thể như Cố Đô Huế, Vịnh Hạ Long, Phố cổ Hội An, Di tích Mỹ Sơn, Động Phong Nha, Unesco đã công nhận Nhã nhạc Cung đình Việt Nam và Không gian Văn hóa Cồng Chiêng Tây Nguyên là di sản văn hóa phi vật thể truyền khẩu nhân loại. Việt Nam cũng đang chuẩn bị tài liệu để Unesco công nhận một số thể loại nghệ thuật truyền thống đặc sắc khác, như Ca trù, Quan Họ làng, Rối nước... nhằm minh chứng việc Việt Nam đang sở hữu một nền âm nhạc truyền thống hết sức phong phú và độc đáo của dân tộc.

Âm nhạc Việt Nam có một truyền thống khá lâu đời. Ngay từ thời cổ cư dân ở Việt Nam đã rất say mê âm nhạc. Đối với họ âm nhạc là một nhu cầu không thể thiếu. Bởi vậy trong quá trình phát triển cư dân ở đây đã sáng tạo nên rất nhiều loại nhạc khí và thể loại ca nhạc để bộc lộ tâm tư tình cảm, để có thêm sự phấn chấn và sức mạnh trong lao động, trong chiến đấu, để giáo dục cho con cháu truyền thống của ông cha, đạo lý làm người, để giao tiếp với thế giới thần linh trong tâm tưởng và để bay lên với những ước mơ về một cuộc sống tươi đẹp, hạnh phúc trong hiện tại và trong tương lai...

Trải qua bao biến thiên, ngày nay tại Việt Nam còn lưu giữ một kho tàng thể loại ca nhạc cổ truyền độc đáo và vô cùng đặc sắc. Ca trù chính là một trong số những thể loại đặc sắc đó. Ca trù đã tồn tại qua nhiều thế kỷ, trải qua bao biến thiên thăng trầm, đến nay nghệ thuật Ca trù đang ngày càng được coi trọng và tôn vinh, Ca trù đã thực sự chiếm lĩnh một vị trí vô cùng quan trọng trong nền âm nhạc nước nhà. Hiện nay, xu hướng nghiên cứu về Ca trù đang được đẩy mạnh ở trong và ngoài nước, nhiều đề tài nghiên cứu công phu hoàn chỉnh về lịch sử và nghệ thuật trong Ca trù đã được công bố có ý nghĩa khoa học và thực tiễn to lớn.

Đề tài khóa luận tốt nghiệp “*Ca Trù xưa và nay tại Sài Gòn. Triển vọng phát triển Ca Trù đối với ngành Du Lịch Thành Phố Hồ Chí Minh*” là một trong những công trình nghiên cứu mới nhất góp vào kho tư liệu về Ca trù. Trong thời gian hơn ba

tháng điền dã, sưu tầm tư liệu, phỏng vấn các nhân chứng kết hợp với nhiều phương pháp nghiên cứu khác, đề tài khóa luận tốt nghiệp hoàn thành với cố gắng cao nhất của tác giả. Dù cố gắng nhưng chắc chắn đề tài khó tránh khỏi một số sai sót, kính mong các thầy cô và các bạn xem xét, chỉ bảo để sinh viên hoàn thiện đề tài nghiên cứu của mình, đồng thời học hỏi hoàn thiện các kỹ năng giúp thực hiện tốt đề tài nghiên cứu khác trong tương lai./

MỤC LỤC

Trang

TRANG PHỤ BÌA	
LỜI CẢM ƠN	
NHẬN XÉT CỦA GIÁO VIÊN HƯỚNG DẪN	
NHẬN XÉT CỦA GIÁO VIÊN PHẢN BIỆN	
LỜI MỞ ĐẦU	
MỤC LỤC	1
DẪN NHẬP	
1. LÝ DO CHỌN ĐỀ TÀI VÀ MỤC ĐÍCH NGHIÊN CỨU	3
2. PHẠM VI NGHIÊN CỨU	4
3. LỊCH SỬ NGHIÊN CỨU	4
4. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU	6
5. KHÁI QUÁT NỘI DUNG LUẬN VĂN	7
CHƯƠNG I	
SỰ RA ĐỜI VÀ NHỮNG NÉT ĐỘC ĐÁO CỦA CA TRÙ	8
I. SỰ RA ĐỜI CỦA CA TRÙ	8
1.1 Định nghĩa Ca trù	8
1.2 Nguồn gốc Ca trù	11
1.3 Các thể loại Ca trù	12
II. NHỮNG NÉT ĐỘC ĐÁO CỦA CA TRÙ	17
2.1 Đồ hột có phải là một kỹ thuật đặc trưng Ca trù	17
2.2 Thơ và nhạc trong Ca trù	23
2.3 Chất liệu Ca trù trong ca khúc Việt Nam	24
2.4 Yếu tố âm nhạc nào đặc trưng cho Ca trù	25
2.5 Ca trù được thế giới biết đến	27
CHƯƠNG II	
CA TRÙ TẠI SÀI GÒN XƯA VÀ NAY	29
I. SƠ LƯỢC VỀ BỐI CẢNH LỊCH SỬ, KINH TẾ, VĂN HÓA, XÃ HỘI SÀI GÒN (THẾ KỶ 20 ĐẦU THẾ KỶ 21) TÁC ĐỘNG ĐẾN CA TRÙ	29
1.1 Biến động kinh tế - xã hội Sài Gòn từ hơn 100 năm nay	29

1.2 Văn hóa văn nghệ Sài Gòn - TP. Hồ Chí Minh hơn 100 năm qua	30
II. CA TRÙ TẠI SÀI GÒN XƯA VÀ NAY	32
2.1 Ca trù Sài Gòn giai đoạn từ đầu thế kỷ 20 đến năm 1975.....	32
2.2 Ca trù Sài Gòn giai đoạn từ năm 1975 đến nay	40
CHƯƠNG III	
TRIỂN VỌNG PHÁT TRIỂN CA TRÙ “SÔNG” VÀ CA TRÙ TRONG DU LỊCH.....	45
I. CA TRÙ “SÔNG”	45
1.1 Từ Ca trù đến Hát thơ.....	45
1.2 Một số buổi Ca trù “sông” tiêu biểu.....	48
II. CA TRÙ ĐỐI VỚI VIỆC PHÁT TRIỂN DU LỊCH TẠI THÀNH PHỐ HỒ CHÍ MINH	52
2.1 Thuận lợi và khó khăn trong việc kết hợp Ca trù vào phát triển Du lịch tại TP. Hồ Chí Minh	52
2.2 Những mô hình gắn kết Ca trù với phát triển Du lịch.....	57
III. GIẢI PHÁP NHẪM BẢO TỒN VÀ PHÁT TRIỂN CA TRÙ TẠI TP. HỒ CHÍ MINH.....	58
PHẦN KẾT LUẬN	62
MỤC LỤC	
TÀI LIỆU THAM KHẢO	64
PHỤ LỤC	
PHỎNG VẤN NHÂN CHỨNG VÀ NHÀ NGHIÊN CỨU MỘT SỐ BÀI HÁT NÓI VÀ HÌNH ẢNH	67

DẪN LUẬN

1. LÝ DO CHỌN ĐỀ TÀI VÀ MỤC ĐÍCH NGHIÊN CỨU

Ngày nay Du Lịch trở thành nhu cầu thiết thực của con người. Khi nhịp điệu cuộc sống ngày càng sôi động, thu nhập ngày càng cao thì nhu cầu đi Du Lịch ngày càng được mọi người quan tâm nhằm thỏa mãn nhu cầu giải trí, vui chơi, học hỏi, nghiên cứu,... cũng như tìm hiểu văn hóa lẫn nhau giữa các quốc gia, các dân tộc. Đây là cơ hội lớn cho ngành Du Lịch phát triển đóng góp ngày càng lớn vào doanh thu của quốc gia và của thế giới. Tại Việt Nam, Chính phủ đã xác định “Phát triển Du Lịch là một hướng chiến lược quan trọng trong đường lối phát triển kinh tế-xã hội nhằm góp phần thực hiện công nghiệp hóa hiện đại hóa đất nước (nghị quyết số 45/CP ngày 22/06/1993 của Chính phủ)”.

Trong chương trình phát triển Du lịch, khai thác văn hóa để làm du lịch là một trong những biện pháp hữu hiệu nhất vừa phát triển Du lịch vừa góp phần bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa Dân tộc trong và ngoài phạm vi lãnh thổ mỗi quốc gia, điều này lại càng đúng và thuận lợi với Việt Nam - đất nước có những giá trị văn hóa đặc sắc mà không phải quốc gia nào cũng có. Chưa bao giờ văn hoá Việt Nam lại nhộn nhịp với những di sản phi vật thể truyền thống đến thế. Nhiều đoàn nghệ thuật dân gian ra đời như: Múa rối nước, hát quan họ, hát Ca trù, hát xẩm ở miền Bắc; ở miền Trung có nhã nhạc cung đình, ca Huế, hát Bội, hát Bài Chòi; ở Nam bộ có thêm cải lương và đờn ca tài tử...

Với Ca trù, cho tới bây giờ nhiều nghiên cứu trong và ngoài nước về bộ môn nghệ thuật độc đáo này có thể nói mới chỉ khẳng định ở khía cạnh âm nhạc, lịch sử, văn hóa thuần chất mà chưa có nghiên cứu tập trung đề cập vào vấn đề gắn kết Ca trù với các hoạt động văn hóa giải trí khác như Du lịch. Tại TP. Hồ Chí Minh, ngày nay mặc dù Ca trù không có sự phát triển mạnh mẽ như Ca trù đất Bắc nhưng những dấu hiệu thay đổi tích cực trong những năm qua về phát triển bộ môn nghệ thuật này trong đời sống đã tạo những tiền đề đầu tiên cho cơ hội phát triển Du Lịch gắn kết với Ca trù trong loại hình Du lịch văn hóa tại TP. Hồ Chí Minh. Ca trù có thể sẽ là một sản phẩm Du lịch độc đáo. Chính vì vậy tôi quyết định chọn đề tài nghiên cứu cho khóa luận tốt nghiệp của mình là “*Ca trù xưa và nay tại Sài Gòn. Triển vọng phát triển Ca trù đối với ngành Du Lịch Thành Phố Hồ Chí Minh.*” Với ý nghĩa nhằm khẳng định lại vị trí,

vai trò, giá trị văn hóa của Ca trù trong hoạt động Du Lịch, đồng thời đề xuất một số giải pháp góp phần làm cho sản phẩm Du Lịch nghệ thuật dân gian (Ca trù) ngày càng hoàn thiện và phát triển hơn, xứng đáng với tầm vóc vốn có của nó.

Dựa trên những lý do trên, đề tài có hai mục đích nghiên cứu:

Thứ nhất là khẳng định lại tiềm năng vai trò, vị trí văn hóa của Ca trù xưa và nay tại Sài Gòn trong việc góp phần tạo ra sản phẩm Du Lịch văn hóa độc đáo của Thành Phố Hồ Chí Minh.

Thứ hai là đánh giá thực trạng, nêu lên một số giải pháp góp phần xây dựng Ca trù tại Thành Phố Hồ Chí Minh thực sự trở thành một điểm thu hút mang tính văn hóa, một sản phẩm Du Lịch văn hóa đặc sắc.

2. ĐỐI TƯỢNG VÀ PHẠM VI NGHIÊN CỨU

Đối tượng nghiên cứu của đề tài là toàn cảnh Ca trù tại Sài Gòn và một số nội dung phát triển du lịch liên quan đến văn hóa tại TP. Hồ Chí Minh.

Phạm vi nghiên cứu của đề tài là Thành phố Hồ Chí Minh.

Thời gian được nghiên cứu là từ đầu thế kỷ XX tới nay.

3. LỊCH SỬ NGHIÊN CỨU

Trong những năm gần đây, nhận rõ tầm quan trọng của văn hóa dân tộc trong quá trình phát triển kinh tế - văn hóa xã hội và hội nhập quốc tế, nhà nước và xã hội ngày càng quan tâm nhiều đến các di sản văn hóa dân tộc như Nhã nhạc cung đình Huế, Văn hóa Công Chiêng Tây Nguyên, Múa rối nước, Quan họ làng, Ca trù, Hát chèo, Châu văn... Trong hiện trạng ấy, Ca trù đã được nhiều cá nhân và tổ chức quan tâm nghiên cứu dưới nhiều góc độ khác nhau nhằm khẳng định giá trị độc đáo của loại hình nghệ thuật độc đáo chỉ có duy nhất ở Việt Nam này.

Một số công trình, tác phẩm đã được công bố gần đây có thể kể đến như:

1) *Ca trù - Hồn thơ dân tộc*, NXB Tổng hợp Thành phố Hồ Chí Minh.

Nói đến Ca trù chúng ta thường nghĩ ngay đến những bài hát nói nổi tiếng của Nguyễn Công Trứ, Cao Bá Quát, Nguyễn Khuyến, Dương Khuê, Trần Tế Xương và Nguyễn Khắc Hiếu. Ca trù là một thú chơi tao nhã dành cho người yêu thích văn chương và ca nhạc. Trong tập sách này tác giả Nguyễn Quảng Tuân tập trung nói về hồn thơ dân tộc trong Ca trù.

2) *Ca trù nhìn từ nhiều phía*, Nxb Văn hóa Thông tin, Hà Nội 2005.

Ca trù đã từng hấp dẫn các tao nhân mặc khách, những trí thức cao cấp, tự do phóng khoáng của nhiều thời đại. Ca trù cũng hấp dẫn các nhà nghiên cứu âm nhạc, nghiên cứu văn học, văn hoá. Sản phẩm của sự hấp dẫn đó là đã tạo ra không chỉ có hàng dãy dài thư mục, trên bốn chục đơn vị, Ca trù trong kho sách Hán Nôm với những Ca phả, Ca trù thể cách, Ca trù tạp lục, Đào nương Ca trù xướng loại..., mà còn có cả dãy dài thư mục nghiên cứu Ca trù, bao gồm các công trình, chuyên luận... Ca trù nhìn từ nhiều phía đưa lại cho đông đảo độc giả nói chung và các nhà nghiên cứu nói riêng, về các cách hình dung Ca trù từ các phương diện âm nhạc, văn học, ngôn ngữ học, văn hoá, truyền thuyết, từ các vùng quê nổi tiếng về Ca trù trong lịch sử như Cổ Đạm, Lỗ Khê, Kinh Bắc,... và cả Ca trù trong đời sống, trong tâm thức văn nghệ sĩ.

3) Nguyễn Xuân Diện với đề tài luận án Tiến sĩ cấp nhà nước “*Nguồn tư liệu Hán Nôm với việc nghiên cứu Ca trù*”, Hà Nội, 2007.

Luận án đã tập hợp, khảo sát 49 cuốn sách và 70 văn bia Hán Nôm về Ca trù tại Viện nghiên cứu Hán Nôm, các tư liệu tại một số làng có đền thờ tổ Ca trù, phát hiện và lý giải tư liệu về lịch sử và sự phát triển Ca trù, các vấn đề về thơ, nhạc và sinh hoạt Ca trù, phát hiện văn bản đầy đủ về bài hát thờ *Non mai* dùng riêng để tế tổ Ca trù. Trong luận án, NCS Nguyễn Xuân Diện khẳng định vào thế kỷ XV đã có sinh hoạt Ca trù ở làng xã căn cứ vào bài *Đại nghĩa bát giáp thưởng đào giải văn* của Lê Đức Mao. Luận án cũng cung cấp 99 thể cách Ca trù (66 làn điệu hát và 33 thể cách kết hợp hát, múa, diễn, nghi lễ) và việc sử dụng chúng, trình bày thêm về đặc điểm thể loại hát nói và phát hiện thêm 11 tác gia hát nói. Đây là một đề tài khó nhưng rất thú vị, có ý nghĩa lí luận và thực tiễn rõ rệt, có giá trị khoa học, độ tin cậy và tính ứng dụng thực tiễn tốt. Lần đầu tiên nguồn tư liệu Hán Nôm về Ca trù được tập hợp, khảo sát, thống kê, miêu tả, chỉnh lý, hệ thống hoá sử dụng vào việc nghiên cứu Ca trù. Tư liệu Hán Nôm cho biết về sự tích các vị tổ nghề được nhiều giáo phường thờ phụng, cung cấp những ghi nhận rất cụ thể về đàn đáy và phách trong lịch sử. Đồng thời tư liệu Hán Nôm cung cấp nhiều thông tin có giá trị, góp phần vào việc từng bước phục hồi nghệ thuật Ca trù.

Ngoài ra còn nhiều đề tài nghiên cứu bảo vệ luận án Thạc sĩ, luận văn tốt nghiệp của nghiên cứu sinh, sinh viên trong và ngoài nước đề cập đến các khía cạnh của Ca trù xưa - nay. (Luận án Thạc sĩ năm 1995 của Barley Norton giảng viên âm nhạc ĐH Tổng hợp Roehampton, được GS. TS Nguyễn Thuyết Phong xuất bản trong tạp chí

Âm nhạc Việt Nam VN ở Mỹ (năm 1996), Luận án Thạc sĩ Alienor Anisensel (Pháp), GS Stephen Addiss (Mỹ),...).

Ngược dòng thời gian, trong lịch sử cũng có nhiều tác phẩm nghiên cứu sưu tầm công phu về Ca trù được công bố và ngày nay còn được sử dụng rộng rãi trong nghiên cứu Ca trù như: Ôn Như Nguyễn Văn Ngọc có *Đào nương ca* (Hát nói và Hát mượt), Vĩnh Hưng Long thư quán, Hà Nội, 1932. Xuân Lan viết *Ca trù thể cách*, Quảng Thịnh, Hà Nội, 1933. Đỗ Bằng Đoàn và Đỗ Trọng Huề biên soạn *Việt Nam Ca trù biên khảo*, Sài Gòn, 1962..v.v.

Riêng về nghiên cứu Ca trù tại Sài Gòn, cho tới nay chưa có công trình nghiên cứu chính thức nào, tuy vậy cũng đã có nhiều bài viết, bài nói đăng trên một số báo và phương tiện truyền thông những năm qua. Một số công trình nghiên cứu về văn hóa Sài Gòn nói chung cũng có đề cập đến Ca trù, nhưng hầu hết chỉ đề cập đến các khía cạnh Nghệ thuật độc đáo và một vài ý kiến về quá trình du nhập của Ca trù vào Sài Gòn, về nét riêng của Ca trù tại Sài Gòn. Đề tài khóa luận tốt nghiệp “*Ca trù xưa và nay tại Sài Gòn. Triển vọng phát triển của Ca trù đối với Du lịch TP. Hồ Chí Minh*” là công trình đầu tiên bước đầu nghiên cứu về Lịch sử và đặc điểm của Ca trù tại Sài Gòn và xác định những lợi thế của Ca trù trong mối quan hệ với phát triển Du Lịch của TP. Hồ Chí Minh.

4. PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

Đề tài áp dụng phương pháp nghiên cứu liên ngành, trong đó là phương pháp sưu tầm, điền dã, phỏng vấn sâu, phương pháp nghiên cứu văn hóa học, sử học và xã hội học. Ngoài ra đề tài cũng tận dụng những phương tiện truyền thông hiện đại như Internet để tiếp cận với các thông tin liên quan.

5. KHÁI QUÁT NỘI DUNG CỦA LUẬN VĂN

Nội dung Luận văn ngoài phần dẫn nhập, kết luận và phụ lục bao gồm 3 chương:

CHƯƠNG I. SỰ RA ĐỜI VÀ NHỮNG NÉT ĐỘC ĐÁO CỦA CA TRÙ

Nội dung chương tập trung xem xét và làm rõ hai vấn đề chính:

Phần thứ nhất: Nguồn gốc Ca trù Trong vấn đề này tác giả đã đi tìm hiểu và làm rõ thế nào là Ca trù hay định nghĩa về Ca trù, từ đó đi sâu vào nghiên cứu nguồn gốc, xuất xứ và các thể loại.

Phần thứ hai: Cảm nhận những nét độc đáo của nghệ thuật dân gian Ca trù.

CHƯƠNG II. CA TRÙ XƯA VÀ NAY TẠI SÀI GÒN

Nội dung chương đi sâu nghiên cứu quá trình du nhập Ca trù tại Sài Gòn qua các giai đoạn lịch sử để thấy được những thăng trầm của Ca trù như thế nào. Và thực trạng của Ca trù để có những giải pháp phát triển.

CHƯƠNG III. TRIỂN VỌNG PHÁT TRIỂN CA TRÙ “SÓNG” VÀ CA TRÙ ĐỐI VỚI DU LỊCH

Từ những cơ sở đưa ra ở chương I và chương II nội dung chương III tập trung làm rõ định nghĩa về Ca trù “sóng”, nghiên cứu đề xuất những giải pháp và hướng phát triển về khác thác triệt để những giá trị văn hóa đặc sắc của nghệ thuật dân gian (Ca trù). Cái làm nên điểm nhấn của sản phẩm Du Lịch văn hóa, từ đó góp phần nâng cao chất lượng, phát triển bền vững, bảo tồn sản phẩm Du lịch Ca trù trong quá trình khai thác nó, phục vụ Du Lịch.